

Крымінальнае права і крыміналогія, крымінальна-выканаўчае права

УДК 343.241

А. П. Грахоцкі

ВУЧЭННЕ У. Д. СПАСОВІЧА АБ ПАКАРАННІ

В статье рассмотрено учение В. Д. Спасовича о наказании, изложенное ученым в первом в Российской империи учебнике по уголовному праву. Цель работы – определение влияния учения В. Д. Спасовича на становление современных научных представлений об институте наказания. Проанализированы выводы ученого о необходимости гуманизации наказания, его целях и признаках, недостатках и преимуществах отдельных видов наказания. Сделан вывод о том, что учение В. Д. Спасовича лежит в основе современной доктрины российского и отечественного уголовного права. Новизна работы состоит в осуществлении комплексного анализа учения о наказании В. Д. Спасовича. Результаты исследования могут быть использованы в преподавательской деятельности, процессе дальнейшей научной разработке истории уголовного права, истории политических и правовых учений.

Ключевые слова: В. Д. Спасович, уголовное право, учебник, учение о наказании, смертная казнь, телесные наказания, тюрьма, ссылка.

Уладзімір Данілавіч Спасовіч, вядомы вучоны-крыміналіст і адвакат другой паловы XIX ст., аўтар першага ў Расіі падручніка па крымінальным праве ўнёс велізарны ўклад у станаўленне расійскай навукі крымінальнага права. Адзін з заснавальнікаў класічнай школы крымінальнага права ў Расійскай імперыі, прыхільнік ліберальных ідэй у навуцы У. Д. Спасовіч у сваім «Учебнике уголовного права» (1863 г.) разглядаў разнастайныя інстытуты крымінальнага права, аналізаваў тэарэтычныя аспекты вучэння аб злачынстве і пакаранні, надаваў асаблівую ўвагу ідэям гуманізацыі пакарання [1]. Прагрэсіўныя высновы вучонага былі негатыўна ўспрыняты рэакцыйнымі коламі царскай Расіі. Рашэннем спецыяльнай камісіі 3-га аддзялення падручнік У. Д. Спасовіча быў забаронены для ўжывання ў навучальным працэсе [2, с. 227–229]. Аднак, без сумнення, вывады вучонага, успрынятыя і дапоўненыя яго славымі вучнямі і паслядоўнікамі (напрыклад, М. С. Таганцавым, І. Я. Файніцкім) ляглі ў аснову дактрыны крымінальнага права. У розныя гістарычныя перыяды да асэнсавання навуковай спадчыны і грамадскай дзейнасці У. Д. Спасовіча звярталіся гісторыкі і правазнаўцы [2–9]. Аднак вучэнне У. Д. Спасовіча аб пакаранні патрабуе асобнага комплекснага разгляду. Таму мэтай гэтага артыкула з’яўляецца вызначэнне ўплыву вучэння У. Д. Спасовіча, выкладзенага ў яго падручніку, на станаўленне сучасных навуковых уяўленняў аб інстытуце пакарання.

У першай главе падручніка, якая называецца «Очерк теории уголовного права», аўтар звяртаецца да праблем філасофіі крымінальнага права. У гэтым кантэксце вучоны крытычна асэнсоўвае разнастайныя крымінальныя тэорыі, якія грунтуюцца на падставе таго ці іншага філасофскага светапогляду (перад усім, ідэалізму ці рэалізму). Зыходзячы з гэтага, У. Д. Спасовіч вылучае групы тэорый, якія абгрунтоўваюць права дзяржавы на прымяненне пакарання, і падвяргае іх крытычнаму аналізу, уступаючы ў завочную палеміку з І. Кантам, Г. Гегелем, І. Фіхтэ, А. Фейербахам, І. Бэнтамам і іншымі славымі філосафамі [1, с. 11–49].

Цэнтральнае месца ў асэнсаванні праблем філасофіі крымінальнага права вучоны адводзіў прынцыпу законнасці (*nullum crimen, nulla poena sine lege* – няма пакарання без закона). У. Д. Спасовіч сцвярджаў, што крымінальнай адказнасці павінны падлягаць толькі тыя ўчынкі, якія непасрэдна прадугледжаны нормаў заканадаўства.

Грахоцкі Аляксандр Паўлавіч, канд. юрыд. навук, дац., нам. дэкана па навуковай працы, дац. каф. тэорыі і гісторыі дзяржавы і права ГДУ імя Ф. Скарыны (Беларусь).

Адрас для карэспандэнцыі: вул. Савецкая, 104, 246019, г. Гомель, Беларусь; e-mail: grahocki@mail.ru

Падкрэсліваючы немагчымасць пашыральнага тлумачэння нормаў крымінальнага права, вучоны крытычна ставіўся да выкарыстання аналогіі ў крымінальным праве. У. Д. Спасовіч пісаў: «Зло от безнаказанности злодеяния, пропущенного в законе, никак не может быть сравнено со страшным вредом от наказуемости злодеяний без закона положительного и с проистекающим оттуда стеснением свободы гражданской. Свобода гражданская... состоит в возможности делать все то, что не запрещено законом. Если уголовное правосудие станет карать и за то, что не запрещено, то и самый праведный человек не будет безопасен, потому что нет деяния, которое нельзя было бы представить в дурном свете посредством натяжек и приурочить по сходству к какому-нибудь преступлению» [1, с. 69, 70].

Вучоны прапанаваў наступнае вызначэнне паняцця «крымінальнае пакаранне» – гэта «такое на волю преступника направленное со стороны общественной власти взыскание, за которое следует или исключение виновного из общества, или примирение его с обществом» [1, с. 64]. Зыходзячы з гэтага, У. Д. Спасовіч пісаў, што асноўнымі мэтамі прымянення пакарання з’яўляюцца забеспячэнне грамадскай бяспекі шляхам ізаляцыі вінаватага ад соцыуму і выпраўленне злачынцы, які пасля адбывання пакарання павінен вярнуцца да жыцця ў грамадстве [1, с. 179]. Скептычна вучоны ставіўся да застрашальнай («уштрашительной») мэты пакарання. Аўтар падкрэсліў: «Государство... не в праве, для примера, добавить ни одной сотой доли к количеству страданий преступника, которое определяется требованиями безопасности общественной» [1, с. 180]. У. Д. Спасовіч пісаў, што «тэорыя застрашэння» не ўвязвае крымінальнага пакарання з віной злачынцы, а абгрунтоўвае прымяненне пакарання толькі ў мэтах прадухілення падобных злачынстваў у будучым. Па словах вучонага, гэта тэорыя «... обращается с человеком как с ничтожной тварью, которой жизнь и страдания ничего не стоят, которой кровь нужна для психологических опытов над другими; она жертвует человеком потому только, что судороги его тела, что безобразие его отрубленной головы должны известным образом подействовать на нервы черни» [1, с. 35]. Не пагаджаўся У. Д. Спасовіч і з высновамі такіх вучоных, як І. Кант, Г. Гегель, якія асноўнай мэтай крымінальнага пакарання бачылі помсту («возмездие»). Так, аналізуючы ідэі І. Канта, паводле якіх пакаранне – гэта талеон (зло, якое ты зрабіў іншай асобе, ты прычыніў сабе), аўтар падручніка задаваўся пытаннем: як можа разбойнік, які забіў шмат людзей, расплаціцца за ўсе свае злачынствы, калі ён мае толькі адно жыццё, ці якім чынам дзяржава павінна адплаціць фальшываманетчыку за здзейсненае ім злачынства? [1, с. 18]. Погляд на пакаранне як на помсту вучоны лічыў перажыткам сярэднявечча, абсалютна не сумяшчальным з сучаснымі падыходамі да навукі крымінальнага права [1, с. 28].

У. Д. Спасовіч вылучыў адзнакі крымінальнага пакарання, якія не губляюць сваёй актуальнасці па сённяшні дзень. Па-першае, згодна з высновамі вучонага, пакаранне з’яўляецца асабістым, яно не павінна тычыцца асоб, якія не ўдзельнічалі ў злачынстве. Па-другое, зыходзячы з таго, што пакаранне суразмерваецца з характарам злой волі і ўласцівасцямі віны, яно з’яўляецца падзельным. Па-трэцяе, пакаранне мусіць быць ураўняльным, гэта значыць аднолькавым для прадстаўнікоў усіх класаў, званняў і саслоўяў. Па-чацвёртае, пакаранне павінна быць «узнагароджваемым» і «адпусцімым» – у выпадку вынясення памылковага прысуду ў дзяржавы павінны захоўвацца магчымасці для выпраўлення памылкі [1, с. 180].

На старонках падручніка вучоны задаваўся пытаннем: як сувымераць пакаранне з віной? [1, с. 10]. Адказваючы на гэта пытанне, У. Д. Спасовіч абапіраўся на адно з асноўных палажэнняў класічнай школы крымінальнага права, паводле якога кожны чалавек надзелены свабодай волі. У адпаведнасці з гэтым вучоны сцвярджаў, што індывід, які мае свабоду волі, увесь час знаходзіцца перад свядомым выбарам паміж законапаслухмянымі і злачыннымі паводзінамі. Свабодная праправа волі, згодна

з высновамі аўтара, прадвызначае наяўнасць свядомасці асобы, гэта значыць разумення сутнасці і наступстваў свайго ўчынку. Зыходзячы з гэтага, асоба, на падставе матываў, якія вынікаюць са свабоды ўнутранага меркавання, у стане самастойна вырашаць, ці здзяйсняць тыя альбо іншыя дзеянні, ці адмовіцца ад іх. У. Д. Спасовіч пісаў: «Свои влечения он (чалавек. – А. Г.) может обуздывать, в своих действиях он может идти наперекор своим убеждениям, поправить их и сознательно решиться на зло, зная, что оно зло. Свобода воли, самоопределяемость ее к действию есть факт психологический нашего сознания ежеминутно поверяемый и столь очевидный как то, я вижу, слышу, мыслю» [1, с. 51, 52]. На думку вучонага, толькі ўстанаўленне факта аб тым, што асоба дзейнічала свядома, з'яўлялася падставай для прыцягнення да крымінальнай адказнасці. У адваротным жа выпадку, калі свядомасць асобы адсутнічала, каральнасць дзеяння губляла залежнасць ад волі вінаватага [1, с. 117, 118].

Неабходна адзначыць, што у больш позняй рабоце «Новые направления в науке уголовного права» У. Д. Спасовіч, абараняючы падыходы класічнай школы крымінальнага права да пытання аб свабодзе волі, выступаў з рэзкай крытыкай прадстаўнікоў сацыялагічнай школы (Ч. Ламброза, Э. Фэрры, Р. Гарофала), якія адмаўлялі наяўнасць свабоды волі і аспрэчвалі высновы крыміналістаў-класікаў аб тым, што прызначэнне пакарання залежыць ад устанаўлення ступені віны злачынцы [10]. Абапіраючыся на прынцып павагі да чалавечай годнасці, У. Д. Спасовіч не пагаджаўся з высновамі італьянскіх вучоных аб тым, што свабода волі – гэта толькі ілюзія, а дзеянні злачынцаў дэтэрмінаваны біялагічнымі і сацыяльнымі прычынамі. У. Д. Спасовіч лічыў абсалютна бяздоказнымі меркаванні Ч. Ламброза аб тым, што каля 40 % злачынцаў уяўляюць сабой «класс зверей в образе человеческом» з атавістычнымі адзнакамі ў выглядзе біялагічных і псіхічных анамалій, уласцівых іх першабытным продкам [10, с. 12–18].

У. Д. Спасовіч прадбачыў перспектывы развіцця крымінальнага права. Вучоны прагназаваў, што такія віды пакарання, як цялесныя пакаранні і смяротная кара, у будучым будуць паўсюдна адменены [1, с. 182]. Як паказаў час, абсалютная большасць краін свету адмовілася ад ужывання такіх відаў пакарання.

У. Д. Спасовіч з'яўляўся паслядоўным праціўнікам смяротнага пакарання. Палемізуючы з прыхільнікамі смяротнай кары вучоны пісаў: «Мы живём не под Моисеевым законом мести, но под христианским законом всепрощающей благодати, по которой одна минута искреннего раскаяния в разбойнике искупает всю его жизнь прошедшую» [1, с. 186]. У. Д. Спасовіч падкрэсліваў, што смяротная кара не адпавядае мэтам і прызначэнню пакарання: 1) яна з'яўляецца неадменнай, выключае магчымасць выпраўлення судовай памылкі; 2) смяротная кара не можа садзейнічаць перавыхаванню злачынцы. Вучоны быў перакананы, што наяўнасць гэтага віду пакарання не садзейнічала памяншэнню колькасці злачынстваў у дзяржаве. Аналізуючы замежны вопыт, аўтар адзначыў, што адмена смяротнай кары не прыводзіць да ўсплёску злачыннасці [1, с. 185, 186, 189]. Падсумоўваючы свае разважанні, У. Д. Спасовіч зрабіў выснову, якая не губляе сваёй актуальнасці і сёння: галоўная перашкода для адмены смяротнага пакарання – «в настроившихся известным образом нравах народных» [1, с. 193]. Аўтар быў упэўнены, што «близится то время, когда общества убедятся наконец доводами неопровержимыми и осязательными, что им не только возможно, но и удобно существовать без палачей» [1, с. 195].

Не пагаджаўся вучоны і з прымяненнем цялесных пакаранняў. У. Д. Спасовіч адзначаў, што ў свеце наўрад ці знойдзеца вучоны-крыміналіст, які б адстойваў неабходнасць прымянення цялесных пакаранняў як сродкаў адпаведных мэтам правасуддзя [1, с. 196]. Даследчык быў перакананы, што цялесная кара прыніжае годнасць асобы, не можа служыць мэце выпраўлення злачынцы, а наадварот разбэшчвае апошняга [1, с. 195].

Найбольш дзейнымі відамі пакарання У. Д. Спасовіч лічыў пазбаўленне волі ў выглядзе турэмнага зняволення або ссылкі. На думку вучонага, гэтыя віды пакарання ў значнай ступені адпавядалі прынцыпу чалавечнасці, садзейнічалі перавыхаванню асобы. Так, паводле У. Д. Спасовіча, за час адбыцця турэмнага зняволення злачынец павінен стаць бяшкодным членам грамадства, у якое яму належыць вярнуцца пасля адбыцця пакарання [1, с. 268]. У гэтай сувязі вучоны надаваў асаблівую ўвагу пытанням уладкавання турэмных устаноў. У якасці найбольш эфектыўнага сродку выпраўлення зняволеных аўтар разглядаў індывідуалізацыю адбыцця пакарання, што, па сутнасці, лягло ў аснову сучаснага крымінальна-выканаўчага права. Пры размеркаванні злачынцаў па турмах У. Д. Спасовіч лічыў неабходным улічваць цяжкасць здзейсненага злачынства, працягласць тэрміну адбыцця пакарання, рознасць полаў, узровень адукаванасці, стан здароўя і нават асаблівасці характараў зняволеных. На думку вучонага, толькі размеркаванне злачынцаў па турэмных установах з улікам іх індывідуальных асаблівасцей магло прадухіліць негатыўныя наступствы знаходжання асобы ў турэмным заключэнні і садзейнічаць яе выпраўленню [1, с. 269].

Акрамя таго, У. Д. Спасовіч далучаўся і да палемікі аб умовах утрымання зняволеных у турэмных установах. Разважаючы аб тым, у якіх камерах павінны пражываць асуджаныя, адна-ці мнагамесных, вучоны схіляўся да неабходнасці калектыўнага ўтрымання зняволеных, што, на яго думку, адпавядала самой прыродзе чалавечай асобы і дазваляла эканоміць дзяржаўныя сродкі [1, с. 271]. Звяртаючыся да заняткаў асуджаных, аўтар быў перакананы, што акрамя фізічнай працы зняволеныя павінны прыцягвацца да навучальнага і выхаваўчага працэсу, мець час для асабістага роздуму над сваімі памылкамі і шляхамі ўладкавання новага жыцця пасля вызвалення [1, с. 272]. Важнейшай задачай пенітэнцыярнай сістэмы У. Д. Спасовіч лічыў стварэнне ўмоў для аказання дапамогі асуджаным пасля вызвалення з месцаў пазбаўлення волі: «Весьма полезно, чтобы у самого порога тюрьмы преступник нашел руку помощи, которая бы ему пособила в приискании честных средств существования и ввела его таким образом в круг общежития» [1, с. 273].

Яшчэ большы папраўчы патэнцыял вучоны бачыў у ссылцы: «Ссылка исправительна в большей степени, нежели тюремное заключение, потому что вдали за ссылкой виднеется поселение, блистает надежда получить кусок земли, устроить безбедное свое существование; эта цель может быть достигнута только после множества лишений, испытаний, в борьбе с которыми характер преступника закаляется к добру, а не слабнет, как это бывает с тюрьмами» [1, с. 274].

Звяртае на сябе ўвагу стаўленне У. Д. Спасовіча да маёмасных пакаранняў. Вучоны выказваў скепсіс у дачыненні да поўнай канфіскацыі маёмасці злачынцы. Аўтар быў перакананы, што канфіскацыя ўсёй маёмасці вінаватага пазбаўлена найважнейшай адзнакі пакарання – яго асабістага характару. У. Д. Спасовіч пісаў, што ад такога пакарання пакутуе ўся сям'я злачынцы, яго наследнікі, а дзяржава атрымлівае матэрыяльную карысць ад пакут сям'і вінаватага. На думку вучонага, толькі канфіскацыя асобных аб'ектаў уласнасці злачынцы магла быць апраўданай [1, с. 277, 278].

У. Д. Спасовіч выступаў з вострай крытыкай такога віду пакарання, як пазбаўленне праваздольнасці і гонару. Вучоны зыходзіў з той ісціны, што ўсе людзі нараджаюцца роўнымі па маральнай іх годнасці перад Богам. Аўтар падкрэсліваў, што асабістая годнасць з'яўляецца неад'емнай ад асобы, яна не даруецца дзяржавай. Адпаведна дзяржава не мае права на пазбаўленне чалавека годнасці. Чалавек не можа быць пазбаўлены годнасці і гонару згодна з прыгаворам суда, аднак за здзяйсненне тых ці іншых злачынстваў дзяржава можа пазбавіць асобу асобных ганаровых правоў і пераваг. Паводле высноў вучонага, правамерным з'яўлялася пазбаўленне злачынцаў дзяржаўных узнагарод і адзнак, правоў, уласцівых тым ці іншым саслоўям, забарона на займанне пэўных пасадаў і здзяйсненне асобных відаў дзейнасці, выкананне абавязкаў папячыцеляў і апекуноў [1, с. 279–286]. Можна адзначыць, што такога падыходу прытрымліваецца і сучасная дактрына крымінальнага права.

У. Д. Спасовіч першым у расійскім крымінальным праве ўзняў пытанне аб дэтэрмінантах злачыннасці, аб уздзеянні сацыяльнага асяроддзя на злачынныя паводзіны асобы. Вучоны сцвярджаў, што грамадства нясе на сабе маральную адказнасць за злачынцаў, таму што значная колькасць злачынстваў абумоўлена неўладкаванасцю грамадства, наяўнасцю сур'ёзных праблем у функцыянаванні соцыуму. Аўтар рэзюмаваў, што ўсплёск злачыннасці ў тым ці іншым грамадстве з'яўляецца індыхатарам некампетэнтнасці дзяржаўнай улады [1, с. 67].

Значны інтарэс уяўляюць тэарэтычныя высновы У. Д. Спасовіча аб тэрмінах даўнасці ў крымінальным праве. Даследчык наступным чынам абгрунтоўваў непрымяненне прававых наступстваў здзяйснення злачынства пасля сканчэння вызначанага перыяду часу: 1) калі злачынец пасля здзяйснення злачынства не ўчыніў новага злачынства, гэту акалічнасць можна інтэрпрэтаваць як выпраўленне вінаватага; 2) вялікі прамежак часу, які аддзяляе правасуддзе ад моманту здзяйснення злачынства, істотна ўскладняе працэс высвятлення ісціны; у такім выпадку вучоны лічыў больш правільным адмовіцца ад правасуддзя і такім чынам пазбегнуць магчымых памылак; 3) ужо сам факт доўгага ўкрывальніцтва злачынцы ад правасуддзя прычыніў вінаватаму такія пакуты, якія могуць быць прызнаны за скупленне віны [1, с. 309–312].

Такім чынам, высновы У. Д. Спасовіча аб мэтах пакарання (ізаляцыя злачынцаў ад соцыуму і іх перавыхаванне), свабодзе волі, тэрмінах даўнасці, глыбокая тэарэтычная распрацоўка вучоным праблем турмазнаўства, навуковае абгрунтаванне неабходнасці адмены смяротнай кары і цялесных пакаранняў заклалі асновы класічнай школы крымінальнага права ў Расійскай імперыі, садзейнічалі ўкараненню ідэй гуманізму ў імперскім крымінальным праве. Вызначаныя навукоўцам адзнакі пакарання (яго асабісты характар, падзельнасць, ураўняльнасць, «адпусцімасць») паслужылі тэарэтычным падмуркам для абгрунтавання такіх важнейшых прынцыпаў крымінальнага права, як законнасць, роўнасць грамадзян перад законам, гуманізм, прынцып асабістай вінаватай адказнасці. Вучэнне У. Д. Спасовіча аб пакаранні, выкладзенае ў першым у Расійскай імперыі падручніку па крымінальным праве, палягае ў аснове сучаснай дактрыны расійскага і айчыннага крымінальнага права.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Спасович, В. Д. Учебник уголовного права / В. Д. Спасович. – СПб. : Тип. И. Огризко. – 428 с.
2. Смолярчук, В. И. Гиганты и чародеи слова: русские судебные ораторы второй половины XIX – начала XX века / В. И. Смолярчук. – М. : Юридлит., 1984. – 272 с.
3. Ляховецкий, Л. Д. Характеристика известных русских судебных ораторов с приложением избранной речи каждого из них / Л. Д. Ляховецкий. – СПб. : Центр. Типо-Литогр. М. Я. Минкова, 1897. – 325 с.
4. Фельдштейн, Г. С. Главные течения в истории науки уголовного права в России / Г. С. Фельдштейн. – Ярославль : Тип. губ. правления, 1909. – 690 с.
5. Шалькевич, В. В. Этико-правовые воззрения В. Д. Спасовича в сфере уголовного судопроизводства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Шалькевич ; Акад. М-ва внутренних дел Республики Беларусь. – Минск, 2003. – 20 с.
6. Шалькевич, В. В. Владимир Данилович Спасович (к 180-летию со дня рождения) / В. В. Шалькевич // Законность и правопорядок. – 2009. – № 1. – С. 69–72.
7. Шкрядова, Э. Г. Влияние взглядов В. Д. Спасовича на современное учение и законодательство о множественности преступлений / Э. Г. Шкрядова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : Право. – 2006. – № 13. – С. 188–190.
8. Корнилович, Э. Король русской адвокатуры / Э. Корнилович // Юстыцыя Беларусі. – 2011. – № 4. – С. 66–69.
9. Кучвальская, И. В. Об актуальности научных работ В. Д. Спасовича и И. Я. Фойницкого для современных юристов / И. В. Кучвальская // Приоритетные направления развития правовой системы общества : материалы V Междунар. науч.-практ. конф., Гомель, 15–16 мая 2014 г. / Гомел. гос. ун-т им. Ф. Скорины ; редкол. : И. И. Эсмантович [и др.]. – Гомель, 2014. – С. 269–274.
10. Спасович, В. Д. Новые направления в науке уголовного права / В. Д. Спасович. – М. : Тип. Тов-ва И. Д. Сытина, 1898. – 139 с.

"Vesnik of Yanka Kupala State University of Grodno. Series 4. Jurisprudence"

Vol. 6, No. 1, 2016, pp. 69-74

© Yanka Kupala State University of Grodno, 2016

The doctrine of V. D. Spasovich of punishment

A. P. Hrachotski

Francisk Skorina Gomel State University (Belarus)

Sovetskaya St., 104, 246019, Gomel, Belarus; e-mail: grahocki@mail.ru

Abstract. The article deals with the doctrine of V. D. Spasovich of punishment laid down in the first textbook on criminal law in the Russian Empire. The aim is to determine the effect of the doctrine of V. D. Spasovich on the development of modern scientific ideas about the institution of punishment. It is analyzed the findings of the scientist about the need of humanization of punishment, its objectives and signs, advantages and disadvantages of certain types of punishment, concluded that the doctrine of V. D. Spasovich underlies the modern doctrine of the Russian and domestic criminal law. The novelty of the work lies in the implementation of a comprehensive analysis of the doctrine of punishment of V. D. Spasovich. The results can be used in teaching, the further scientific development of the history of criminal law, the history of political and legal doctrines.

Keywords: V. D. Spasovich, criminal law, textbook, doctrine of punishment, death penalty, corporal punishment, prison, exile.

References

1. Spasovich V. D. Textbook on criminal law [*Uchebnik ugovornogo prava*]. St. Petersburg, 428 p.
2. Smoliarchuk V. I. Giants and magicians of a word: the Russian forensic orators of the second half of the 19th – early 20th century [*Giganty i charodei slova: russkie sudebnye oratory vtoroi poloviny XIX – nachala XX veka*]. Moscow, 1984, 272 p.
3. Liakhovetski L. D. Characteristics of the famous Russian forensic orators with an application of the chosen speech of each of them [*Kharakteristika izvestnykh russkikh sudebnykh oratorov s prilozheniem izbrannoi rechi kazhdogo iz nikh*]. St. Petersburg, 1897, 325 p.
4. Feldshtein G. S. Main currents in the history of science of criminal law in Russia [*Glavnye techeniia v istorii nauki ugovornogo prava v Rossii*]. Yaroslavl, 1909, 690 p.
5. Shalkevich V. V. Ethical and legal views of V. D. Spasovich in the field of criminal proceedings [*Etiko-pravovye vozzreniia V. D. Spasovicha v sfere ugovornogo sudoproizvodstva : avtoref. dis. ... kand. iurid. nauk*]. Minsk, 2003, 20 p.
6. Shalkevich V. V. Vladimir Danilovich Spasovich (to the 180th anniversary since of his birth) [*Vladimir Danilovich Spasovich (k 180-letiiu so dnia rozhdeniia)*]. *Zakonnost i pravoporiadok*, 2009, No. 1, pp. 69-72.
7. Shkredova E. G. Impact of the views of V. D. Spasovich on modern doctrine and law of multiple crimes [*Vliianie vzgliadov V. D. Spasovicha na sovremennoe uchenie i zakonodatel'stvo o mnozhestvennosti prestuplenii*]. *Vestnik Iuzhno-Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya : Pravo*. 2006, No. 13, pp. 188-190.
8. Kornilovich E. King of Russian advocacy [*Korol' russkoi advokatury*]. *Iustytsiia Belarusi*, 2011, No. 4, pp. 66-69.
9. Kuchvalskaya I. V. On relevance of the scientific works of V. D. Spasovich and I. Ya. Foinitsky for modern lawyers [*Ob aktual'nosti nauchnykh rabot V. D. Spasovicha i I. Ia. Foinitskogo dlia sovremennykh iuristov*]. *Prioritetnye napravleniia razvitiia pravovoi sistemy obshchestva : materialy V Mezhdunar. nauch.-prakt. konf.*, Gomel, 15-16 maia 2014 g.; ed. board I. I. Esmantovich [et al.]. Gomel, 2014, pp. 269-274.
10. Spasovich V. D. New directions in the science of criminal law [*Novye napravleniia v nauke ugovornogo prava*]. Moscow, 1898, 139 p.

